

Co to je filosofie a jaké je její poslání [FF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Co to je filosofie a jaké je její poslání \[FF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Co to je filosofie a jaké je její poslání \[FF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 10. 11. 1993

◆ lecture, Czech, origin: 10. 11. 1993

Co to je filosofie a jaké je její poslání [1993]

10. 11. 1993

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini Pro 3 preview]

Zprvu se potom vydělovaly jednotlivé obory a zprvu to bylo chápáno jako že to jsou obory filosofické. Například už chyběla ta terminologie, nerozlišovala se věda a filosofie. Aristoteles běžně mluví o *epistémé*, čili o vědění, a to je stále totéž.

Když řekne třeba, že existuje věda, která zkoumá jsoucí jakožto jsoucí, tak pro nás tohle není věda. Žádná věda nemůže zkoumat jsoucí jakožto jsoucí. Takže když řekneme slovo věda, chápeme to trochu jinak. Za druhé v řadě případů Aristoteles sám překročil hranice toho, co stále dnes budeme držet jako filosofii, a udělal podstatné kroky k tomu, aby založil nějaké vědy, ale sám to tak nechápal. To teprve my víme.

Zcela zvláštním případem je logika, která vlastně jako filosofická logika nikdy ustavena nebyla, a když byla konečně ustavena, tak byla ustavena už jako věda Aristotelem. Tedy *Organon*. Tam sice je plno filosofie, jenomže to je v mnoha skryté i v té tradiční školské logice. Jsou tam skryty metafyzické předpoklady, ale jsou odkrývány v současné době. Heidegger trvá na tom, že celá tradiční logika je založena na určité metafyzice a že to prostě není formální disciplína, jak se tradičně říkalo.

Ale tedy filosofická logika je vlastně teprve naším úkolem. Ta ještě neexistuje. I když se teď stalo módou, která přišla z Ameriky, že se mluví o filosofické logice. Přičemž musíme vědět, že v Americe *philosophy* nebo *philosophical* znamená něco jiného. Tam jsou *Philosophical Transactions* nějaké univerzity nebo vědecké společnosti a tam máte chemické články. A to jsou *Philosophical Transactions*. *Philosophy* je tam pořád ještě něco jako střecha nad všemi vědami.

Tento zvyk přešel sem. V Evropě to už je docela jinak, takže jestliže tady někteří logikové říkají, že vykládají filosofickou logiku, tak to není pravda. To není skutečná filosofická disciplína, nýbrž je to odborná disciplína podobná matematice. I když tomu říkají filosofická, protože se chtějí trošičku distancovat od té skutečně čistě matematické, čistě symbolické logiky a zavádí tam jisté prvky, které z toho vybočují. To ale ještě zdaleka nestačí k tomu, aby to skutečně byla filosofická disciplína.

A to proto – a tam je zase otázka terminologická, co budeme považovat za disciplínu a jaké jsou rozdíly mezi disciplínou filosofickou a vědeckou – aby bylo jasno, říkám: je základní rozdíl mezi vztahem disciplíny vědecké nebo subdisciplíny vědecké k té příslušné vyšší disciplíně, než jaký je vztah mezi subdisciplínou filosofickou k disciplíně filosofie.

A to v tom smyslu, že zatímco specializace ve vědách znamená zužování tématu a prohlubování radikálního směřování k novým a novým poznatkům tím, že – jak se říká – omezení dělá mistra. To je pravidlem vědecké specializace. Vědy už nelze zvládnout. Nejenom že nemáme encyklopedisty, dneska už nejsou možní Leonardové da Vinci, nýbrž není dneska ani žádný mikrobiolog, který by znal celou mikrobiologii. Není filolog, který by znal všechny jazyky nebo celou filologickou teorii všech oborů. Prostě dneska ve vědě někdo udělá něco jedině, když se specializuje. Když udělá kus práce v nějakém velmi úzce vymezeném směru.

Ve filosofii je to jinak. Tam se filosof může specializovat na nějaký obor problémů nebo na nějaký konkrétní obor, ale jedině za předpokladu, že neztratí vztah k celku. Jakmile ztratí vztah k celku, přestává být filosofem a to, co dělá, přestává být filosofie a stává se to zase nějakou vědou. Čili třeba v případě filosofické logiky: tu je třeba teprve ustavit a začít propracovávat tak, že to bude celá

filosofie. To znamená, že každý filosof si ji postaví po svém. Tam nebude žádná donucující tematika, donucující terminologie a tak podobně.

Tedy jedním z aspektů toho, o čem tady máme hovořit, totiž smyslu filosofie, je udržovat ten vztah k celku, udržovat filosofii jakožto filosofii a nedělat z ní odbornou vědu. To neznamena, že není možno vytvořit na filosofických základech a filosoficky zdůvodněně nějaké nové vědy. Nic proti tomu. Vědy jsou a budou nezbytné. I když dneska většinou nové vědy vznikají jinak než oddělením od filosofie, tak zase přece jenom oddělením od filosofie občas nějaká věda vzniknout může.

Ale jakmile se oddělí, jakmile se specializuje, zúží své téma a ztratí ten vztah k celku, přestává být filosofii a přestává to být filosofická disciplína. Což tedy neznamena, že soustředění na určitou tematiku ve filosofii je zakázáno. Naopak. Také ve filosofii je možno napsat třeba novou monografii vlastně jenom tak, že se soustředíte na nějaké téma. A třeba to může být filosofická logika, to jest filosofie *logu*. To znamená, že se nebudete zabývat filosofickou fyzikou, nebudete se zabývat etikou, filosofickou politikou a tak dále, nýbrž se budete zabývat filosofii *logu*.

Jenomže právě tou filosofii *logu* se musíte zabývat tak, aby bylo naprosto jasno, co to znamená pro všechny ty ostatní subdisciplíny filosofické, pro celou filosofii. I když soustředíte svou hlavní pozornost jedním směrem, ty spoje musejí zůstat otevřeny k těm ostatním tématům a celému zkoumání.

Když tohleto má filosofie dělat, tak musí být systematická v jiném smyslu, než to je u odborných věd. Tím se nebudeme podrobně zabývat, protože to je otázka metodologická a taková trošku jakoby filosoficko-technologická. Budeme jenom požadovat na každém filosofovi, když se soustředí na jisté téma, aby nám dovolil v těch textech, které publikuje, si udělat jasný obraz o tom, jaké filosofické pozice má i pokud jde o jiná témata. Každý filosof je povinen vyložit své předpoklady, vyložit své principy.

===

diskutovali, abychom se o to přeli, nýbrž abychom si rychle udělali závěr. Jinak bychom totiž museli z toho, co říkáte, teprve dodatečně vyvozovat to, co je v základech jeho pozic. A to by znamenalo, že buď nám to chce zatajit – a to není dobrá vlastnost filozofa – anebo že sám si to neuvědomuje, a to je ještě horší vlastnost filozofa. Protože filozof je povinen sám sobě, ne kvůli druhým, ale sám sobě udělat jasno o svých vlastních pozicích. A když má jasno, tak to taky má dát najevo. Tedy není to proto, abychom se mohli snáze s ním hádat, nýbrž proto, aby nám usnadnil čtení toho, o čem vlastně píše.

To dokonce je do jisté míry pravidlem i u vědeckých zpráv a experimentů ve vědách, kdy je takřka závazná forma, že nejdříve musí autor napsat stručné vylíčení problematiky na daném poli, potom řekne, s jakými on pracuje metodami a s jakým materiálem. Potom tam přesně popíše průběh a výsledky svého pokusu a nakonec tam má diskusi, to jest řekne, čím přispěla tato jeho práce, ten jeho výzkum, k vyjasnění některých věcí, které zatím jasné nebyly, jak bylo naznačeno v tom úvodu.

I do jisté míry tohleto musí filozof také dělat. Čili jenom filozofická esejistika se tomu může bránit. Filozof musí nejprve naznačit, jakým způsobem se soustřeďuje a odkud, z jakých pozic, z jakých východisek se soustřeďuje na dané téma nebo daný okruh problematiky, a potom musí něco říct o svých základních pozicích. Když to nedělá – bohužel není to běžným zvykem – tak to je možno považovat za chybu a v žádném případě to nelze považovat za práci, která třeba může sloužit k řízení doktorskému nebo habilitačnímu a podobně. Tam to prostě takhle musí být.

Tedy toto je taková formální stránka věci. Věcná stránka spočívá v tom, že filozofie má dbát na to, aby její postupy byly dostupné – zejména tam, kde jsou intelektuálně náročnější – alespoň odborníkům, vědcům různého oboru, aby tedy prostě dávaly jakýsi smysl také nefilozofům. Protože filozofie má důležitou roli, která nesmí chybět ve společnosti, která pěstuje vědy. Tam, kde se pěstují vědy, tak k náležitostem vědeckého bádání patří, že vědec ví, co dělá, zejména že ví, co myslí a jak myslí. A protože žádná odborná věda není kompetentní k tomu, aby kontrolovala, není vybavena také příslušným myšlenkovým aparátem, aby dovolovala tomu vědci kontrolovat vlastní myšlení, ten vědec to musí dělat buď neoborně, tedy diletantsky, anebo filozoficky poučeně.

Z toho vyplývá význam filozofie, smysl filozofie. Filozofie musí poskytovat tuto možnost. Tedy filozof, který vůbec nemyslí na vědy, který neposkytuje vědám a vědcům jim dostupný, to jest ne příliš hluboce zasvěcený nebo jenom pro zasvěcené míněný a pro ně omezený aparát k té kontrole, kterým zase můžou vládnout jenom filozofové. Filozof, který nevykoná něco, co by umožnilo odborným vědcům užít té filozofie jako jakési pomocné disciplíny, takový filozof neplní svou úlohu. Není řečeno, že každý filozof tohle musí dělat. Ale filozof, který vůbec na to nemyslí, filozof je to špatný.

Z toho vyplývá další jedna taková podmínka, a to je to, proč jsem vám radil, pokud máte jednooborovou filozofii, abyste si k tomu vybrali nějaký vědecký obor. Filozofovat nelze bez důvěrnější znalosti nějaké vědy. Protože filozofie není vědění samo o sobě, nýbrž je to způsob myšlení. A myšlení, zejména způsob myšlení, můžete aplikovat jedině na nějaký obor, anebo tedy na každodenní zkušenosti taky, ale tím filozofie nemůže vystačit. Protože ke každodenním zkušenostem patří také věda a vědění vědecké.

Tedy filozof musí mít důvěrnou znalost nějakého oboru. To neznamena, že v něm musí bádat, ale musí být v něm doma. Vybrat si ten obor může jakkoli, ale právě potom v té své filozofii může dělat něco podstatného jedině, když to stále sám pro sebe aplikuje na tu příslušnou vědu a ty vědecké postupy podrobuje své filozofické reflexi. To, co tam na tom pak zjistí, to, co vypracuje, co nového tam ustaví, to většinou je aplikovatelné i na jiné obory. A pokud není, tak je aspoň vhodné pro ten obor, který si zvolil.

Ale bez toho filozofovat nelze, protože věda patří dnes k našemu životu, dnešní svět je nemyslitelný bez vědy a filozof, který je povinen se vztahovat k celku, nemůže tu vědu vynechat. A protože nemůže celou vědu do toho zapojit, to nejde, tak si tam musí vzít aspoň nějaký příklad, musí se seznámit s tou povahou vědy. Nelze očekávat, že by filozof mohl být zároveň odborníkem v mnoha vědách, stačí, když je aspoň v jedné, ale v té jedné musí být.

Tak to je tedy ta vazba dvojí. Je potřeba vědci vyjít vstříc a formulovat věci tak a zdůvodnit je tak, aby vědec zvyklý ostatně na myšlenkovou práci, aby je mohl kopírovat, a nesmí to být taková ta hatmatilka odborná, na jakou jsou zvyklí vědci sami, takže vedlejší obor už nerozumí, o co jde. Filozofie musí mluvit tak, aby to oslovilo toho vědce a aby ten vědec měl dojem, že to pro něj něco má. Na druhé straně ale tedy předpokladem toho je, že filozof se nezesměšní svou neznalostí a že tedy aspoň v některé vědě bude doma.

Jsou některé vědy, které jsou pro filozofii důležitější než jiné. Tedy třeba velmi významnou vědou, která už delší dobu je pro filozofii velmi vhodným partnerem, je historie, protože od dob přinejmenším Diltheyových je téma dějin a dějinnosti jedním ze základních témat filozofie.

Sama se musí nějak chápat také dějinně a tedy tématem filozofickým je dějinnost filozofie a tím pádem dějinnost vůbec. Když filozof nerozumí dějinám, filozofie nerozumí dějinám a není schopen nic rozumného říct historikům, kteří se neobejdou bez chápání dějin, nejenom bez popisování.

Historie nikdy není pouhá historiografie, popisování toho, co se stalo. Vždycky je to nějaký výběr toho, co se stalo. To, co se stalo, je tak široká záležitost, že by ani nemělo smysl popisovat všechno detailně. Je potřeba provést výběr a ten se musí provést podle nějakých zásad. Už tohle potřebuje filozofickou reflexi. Čili historik to potřebuje, ale filozof nad tím si musí uvědomit, že jeho myšlení není nad dějinami, že žádná filozofie není perennis. Možná každá filozofie vyrůstá z jisté doby, ovšem není té době poplatná, nesmí být poplatná takovým způsobem, že by byla na ni převoditelná nebo z té doby odvoditelná. Každá filozofie je také kritikou své doby. Musí se postavit na nějaké stanovisko, které už nevyplývá jenom z té doby samotné. A toto se musí také postihnout v té filozofii.

Druhá velká skupina jsou vědy filologické, kde nejde samozřejmě ani jenom o znalost jazyka, ani o znalost literatury v daném jazyce, nýbrž jde o ten jazyk sám. A to zas nezáleží tolik, jestli je to ten či onen jazyk, ale prostě jsou určitá filozofická témata, určité filozofické problémy, které jsou spjaté se samotným jazykem. A filologové nemají zase potřebné nástroje, aby se prokopali k tomu, aby se začali zabývat jazykem jakožto jazykem. To je velmi problematická věta, vím o tom, ale když se zabývají jazykem jako francouzštinou nebo francouzskou literaturou, tak tam zůstává něco nevysloveno. Zůstává tam něco, co je v ústraní a co vlastně rozhoduje o tom, zda se ta věda pěstuje správně či nesprávně.

A to je otázka, co to je vlastně jazyk, jaký je rozdíl mezi jazykem, mluvou a řečí a tak dále. Co je všem jazykům společné, v jakém to světě žijeme, když žijeme a myslíme ve světě jazyka. To jsou otázky, kterými se žádný filolog nemůže věcně a kompetentně zabývat, a přesto jsou základním předpokladem pro to, aby ta věda dospívala k platným poznatkům nebo teoriím. To platí pak nejenom pro jednotlivé jazyky, platí to pro filologické obory obecnější, pro to, o čem se teď hodně hovoří, nejruznější postupy strukturalistické nebo jiné. To už má svou filozofickou dimenzi a ta musí být exponována. To může exponovat buď ten příslušný odborník, který je filozoficky vzdělaný, nebo to může exponovat zase jenom filozof, který je ale vzdělán v té příslušné disciplíně.

Jsou jiné vědy. Například biologie. Víte, že dneska máme filozofická pracoviště snad na všech fakultách, i na medicínské. To není tak docela nesmyslné, i když to vznikalo většinou bez racionální kontroly. Většinou to bylo tak, že se univerzity, respektive jejich jednotlivé fakulty či katedry, domnívaly, že využijí toho, že tady je jakási systemizace míst na vysokých školách, kde určitý počet míst je obsazen katedrami marxismu-leninismu, a že tedy bude možno si ta místa vzít a posílit jednotlivé vědecké obory.

Proti tomu se studenti postavili v těch prvních revolučních dnech v listopadu před čtyřmi roky a prosadili si, že z toho budou odebrány jenom nepatrné části pro ostatní, ale že to zůstane zachováno jako pracoviště filozofické. S představou, že filozofie je strašně důležitá. Ta představa byla správná, ale byla velmi nekonkrétní v očích těch studentů, poněvadž oni o tom mnoho nevěděli.

Dneska je situace taková, že se stále vracejí vlny, které chtějí potíže vysokých škol – které jsou veliké, poněvadž dostávají reálně stále méně financí a navíc při inflaci – řešit tím, že se redukuje množství financí a vytvářejí se nové formy, jak to dostat. Vytváří se nějaká báze třeba pro granty, a to jak v akademii, tak na univerzitě tím, že se odebrá z financí, které jsou normálně plánovány a přidělovány. Je to jakási restrukturalizace toho přidělování podle grantů. Čili de facto na univerzity připadá stále méně. Jistě jste si povšimli, co rektor včera psal do novin, když reagoval na to, že zjistil, že průměrný plat ministerských pracovníků na ministerstvu školství je přes deset tisíc, zatímco průměrný plat univerzitních zaměstnanců je nějak kolem osmi tisíc?

Jiný hlas: Šest.

Nebo šest dokonce tam bylo? Jo. Děkuju, mně to připadalo tak neuvěřitelné, že jsem si to podvědomě zvýšil. To je skutečně skvoucí záležitost. No a to je vidět, jak ti politikové na sebe pamatují a kašlou na to, o co se mají starat. Takhle to jde ve všech oborech, ve zdravotnictví. Tedy ta finanční báze je opravdu čím dál užší.

A teď vznikají vlny znova, že například na přírodovědecké fakultě chtěli zrušit katedru filozofie, protože by tím ušetřili. Přičemž naprostá většina těch filozofů neví, že tato katedra, ta především přírodovědecká fakulta původně patřila do fakulty filozofické a že v roce dvacet nebo jednadvacet došlo k rozdělení. Do té doby bylo samozřejmé, že kdo vystuduje matematiku, biologii, geologii nebo cokoliv a stane se doktorem, stává se doktorem filozofie, a tudíž malé rigorózum musel dělat z filozofie. I ten geolog.

Po rozdělení fakulty už to nebylo nezbytné, ale musel mít odposlouchané nějaké přednášky a musel mít jakési zkoušky z filozofie. Bylo možné samozřejmě si zvolit ten obor, bylo možné například být matematik a fyzik a nemusel mít. Kdežto malé rigo z filozofie se vždycky muselo dělat na filozofické fakultě, tady. I když si někdo třeba zvolil ruštinu a angličtinu nebo si zvolil řečtinu, latinu, klasický filolog, tak malé rigo musel dělat z filozofie. Výjimkou bylo, jenom když měl filozofii jako hlavní obor a dělal velké rigorózum.

Filosof to mohl dělat z nějakého druhého oboru. A přitom musel mít druhý obor. Nebylo možné studovat filosofii jednoborově. Takhle to bylo vštěpováno. Ta katastrofa, která přišla potom, doznívá dodnes, poněvadž dosud je možné studovat filosofii jednoborově. Já protestuju už čtvrtý rok proti tomu, ale stále bezvýsledně. Je to nesmysl. Věcný, nejenom formální, věcný nesmysl. Kdo studuje hlavní obor filosofii, musí mít podle mého soudu jako vedlejší obor ještě něco jiného. Buď tady z fakulty, nebo z jiné fakulty. Proč ne? Může mít matematiku, biologii nebo cokoliv. Ale jednak s filosofií nemůžete být živi. Kolik lidí může pracovat jenom jako filosof? Dneska, protože je nedostatek filozofů, tak je to možná střední škola. Ale stejně je to trochu povážlivé, protože ta škola musí být velická. Když mají jenom jednu septimu a oktávu, tak se ten filosof neuživí. Musí mít druhý obor. Jenom na velkých gymnáziích, kde mají dvě, tři třídy. A jestliže se zavede, to ještě furt není vyjasněno, zase jak to bývalo, filosofie v posledních dvou ročnících, tak pak samozřejmě se takový jeden filosof tam uживí.

Tak to je jednak praktická věc a druhá věc je, že mimo střední školu, kdo chce filosofa? Ne že by to bylo tak zcela od místa. Dobrá filosofie na všechno stačí, říkáme. Ovšem dobrá filosofie, to je ještě otázka, jestli už jsme na té úrovni, že můžeme mluvit o tom, že to bude dobrá filosofie a že skutečně budou z té fakulty vycházet dobří filosofové. To dokázal mimochodem, to jistě víte, už Thales. Jemu se stalo – možná že jsou to pouhé anekdoty v našem smyslu, ale nepochybně to patří k anekdotám v tehdejší smyslu, což jsou prostě takové poučné historky ze života velkých lidí. Thaletovi se stalo, že spadl do nějaké jámy, když pozoroval něco nahoře. Máme na to vzpomínku ještě v Labyrintu u Komenského. Což je samozřejmě velmi laciné, chechtat se filozofovi, že spadl do jámy. V Praze je to možné velmi snadno i nefilozofovi.

A také se chechtali Thaletovi, že se zabývá geometrií, že to není k ničemu a tak dál. A údajně tedy Thales jednou skoupl úrodu oliv ještě na stromě. Pak se ukázalo, že počasí bylo takové, že v jiných končinách se olivy neurodily nebo byly v úpadku, a on to skoupl, tak byly vynikající. Prodal to, měl na tom obrovský zisk. Tím dokázal, že je schopen jako filosof také vydělat takovýmto nefilosofickým způsobem. A pak vrátil peníze všem těm, od nichž skoupl ty olivy ještě na stromě, protože chtěl ukázat, že toto není způsob, jak filosof pracuje. Čili tohle se říká, i když to třeba není pravda, je to dobře vymyšleno, tohle patří pro filosofa. Filosof, který využije toho, že je schopen dělat cokoliv, právě proto, že má ten vztah k celku, tento filosof, když se opravdu dá do nějakých služeb, musí

vědět, že skoncoval se svou filosofií. Filosofie je neslučitelná s takovýmhle způsobem podnikání. Je neslučitelná s fungováním v politice. Já si myslím, že to je daleko vážnější zejména v naší době, že všechny ty příliš aktivní obory životní berou tomu filosofovi čas. Filosof potřebuje dlouhé hodiny trávit v pracovně v naprostém klidu a číst, číst, číst.

Filosofie není jenom myšlení, tak jako dumání, tam je potřeba číst a na to je potřeba obrovského času. Žádný politik nemá dost času, aby četl. Dávají mu všelijaké svodky, přehledy toho, co kdo kde prokec, aby o tom věděl, ale jenom aby se o tom mohl kavárensky bavit. Nikdy to nečtou. Nemůžou, to není výtka, nemají na to čas. Prostě to není možno dát dohromady. Platon se hrubě mýlil, když se domníval, že by bylo ideální, kdyby filosofové byli vládci. Hrubý omyl. Dokladem toho je, že sice se říká, že třeba Patočka prohlásil o Masarykovi, že je jediný filosof v dosavadních dějinách, který založil stát. Založil stát, stal se prezidentem a přestal filosofovat.

Není jinak možné, neměl na to čas. On pořád oddaloval, třeba když chtěl vydat znova Konkrétní logiku, tak říkal: „Ne, ne, ne, já to ještě chci přepracovat.“ A to říkal celou dobu a nikdy se k tomu nedostal. Nikdy to znova nevyšlo. Nakonec vždycky vyšly jenom věci takové aktualizované. Během války měl víc času než potom jako prezident. Během války napsal Světovou revoluci a dodělal ji po válce. Pak už k ničemu takovému nedošlo, pak vycházely takové věci jako Cesty demokracie, což jsou jeho projevy k nějakému starostovi v nějakých Počáplech. Je to na čtyři řádky a máte to tam v knížce. Jsou tam i důležitější věci, ale i tyto trapnosti tam jsou. A samozřejmě, že to nepřipravoval, on byl schopen to říct spatra, ale byli tam sekretáři, všechno stenograficky zaznamenávali a pak to vycházelo. Skutečně absurdita sama o sobě. Tento člověk neměl čas, aby něco dělal. Na tom je přece vidět – jediný člověk, který založil stát, jediný filosof, který se stal prezidentem, skutečně aktivní filosof, a pak přestal filosofovat. Z toho je potřeba si vzít nějaké poučení.

Tedy úkolem filosofa není změnit svůj obor a přejít do politiky nebo stát se vědcem. Rozhodnout se pro to může. Stejným právem, jako se Jaspers, psychiatr, rozhodl pro filosofii a přestal být psychiatrem. Stejným právem, jako se Husserl rozhodl opustit matematiku a stal se filosofem. Stejným právem, jako Whitehead v pozdním věku 63 let šel do Ameriky do Harvardu přednášet filosofii, když celý život až do té doby přednášel matematiku a teoretickou fyziku. To je možné. A stejně tak je možné se rozhodnout jako filosof přejít k nějaké vědě. Ale vědět, že tím přestává být filosofem. To prostě nejde. Rozumí se výzkum. Skutečná velká aktivita. Ne orientace. V nějaké vědě orientován být musí, musí tam být doma, ale ne být tam výzkumníkem, být tam badatelem. Tohle všechno patří k tomu filosofování.

A teď ještě další věc a ta je snad nejobtížnější, nejzávažnější. Filosof tady není jenom pro vědce. Filosof tady je pro obec. Je tady pro všechny občany. Na jedné straně to nezávisí docela na něm, je-li filosofie považována za něco zajímavého a nezbytného pro občana. Nezávisí to jenom na něm, ale také to závisí na něm. Filosofové velmi často dělají, co je v jejich silách, aby se znechutili většině občanů. To je velký omyl. Filosof má být schopen některé věci říkat tak, aby tomu rozuměl každý, kdo není úplný idiot, kdo není prostě dement.

Je poměrně dost, jak jednou říkal... ne, to je v každé společnosti u nás. Ale věc je taková, že v takových těch tvrdých společnostech minulosti dementi neobstáli, ti umírali velmi brzo. Kdežto naše společnost je tak humanizovaná, že u nás dementi přežívají a silně se množí. Výsledek je ten, že společnost degeneruje. Cyril Höschl, když se ucházel o místo rektora, tak měl takovou promluvu, která vyšla také ve Vesmíru, a tam řekl, kolik procent v naší společnosti je dementů, kolik je pod určitý průměr nějaké mezinárodní IQ a tak dále. To je jeho obor, tak to tam říkal. Je to tak šokující, že se to neříká, to se nemá říkat. My to musíme vzít v úvahu. Samozřejmě filosof se nebude orientovat na dementy, ale musí se orientovat na průměrného občana. Musí být schopen jim něco říct, co pro

ně má smysl. Nejen jim říkat věci atraktivní, jako se říká o černých dírách. To každého zajímá a je to na draka pro jeho život. Stejně jako o talířích, tak o černých dírách. Takhle ne. Nýbrž umět říct docela průměrnému občanovi, k čemu ta filosofie je, nebo přesněji řečeno to demonstrovat. Nejen mu říkat o tom, ale demonstrovat.

Proto ta, jak říkají, popularizační stránka filosofování patří k filosofii. To není něco, co by měli dělat popularizátoři, jak to dělají ve vědě, kteří té vědě moc nerozumějí, ale popularizují. Stejně jako ve vědě má popularizovat zejména ten nejlepší vědec, to je ten nejspíše schopen popularizovat. A všichni ostatní to předvádějí mystifikujícím způsobem, s neporozuměním. Popularizaci nejlépe provádějí penzionovaní vědci prvního řádu. Je zajímavé třeba mezi fyziky, se našla celá řada vynikajících světových fyziků, kteří se v posledním období svého života dali na filosofování. Bohužel na to nebyli většinou moc připravení, takže někdy to je trochu problematické, že třeba se publikují Einsteinovy názory na svět. On napsal takovou knížku, můj názor na svět, jak vidím svět. Já nevím, jak to česky vyšlo, v originále *The World As I See It*. To jsou trpasličí soukromnosti. On neměl o to páru.

Einsteinova teorie sice nemohla vzniknout bez filosofie v tom smyslu, že by žádný fyzik neměl tu odvahu, takřka drzost, relativizovat čas nebo prostor. V tom smyslu, že to není něco objektivního, že se to mění podle okolností. Do té doby se čas a prostor považoval za jakési prostředí sice prázdné, ale naprosto pevné, neměnné. A teď najednou se z toho stalo pole, které se mění podle toho, co se v tom čase a prostoru děje. To by žádného fyzika nemohlo asi napadnout, kdyby tady nebyl Kant, který prohlásil, že čas a prostor jsou pouze nazírací formy, apriorní. Takže my nemůžeme bez nich, ale fakticky ničemu neodpovídají. Čas a prostor neexistuje fakticky, jenom my nejsme schopni věci vidět, slyšet a tak dále jinak než v čase a prostoru. A zprostředkováno to bylo takzvaným empiriokriticizmem, což vám možná bude známo zejména z knížky Lenina, ale byli to vynikající pánové Mach a Avenarius. A Einstein, když studoval, tak musel taky poslouchat filosofii a mimo jiné poslouchal Macha, je žákem Machovým, a Mach mu zprostředkoval, to je vlastně taková odrůda toho kantovského konceptu, že čas a prostor objektivně neexistuje. Tak na tom se dá doložit vliv filosofie na Einsteina a na Einsteinovu teorii, ale zároveň víme, že ten Einstein o té filosofii opravdu moc nevěděl. Čili to, co tam vykládá v tom *Svět, jak ho vidím*, tak jsou takové bonmoty a taková všelijaká morální ponaučení, ale filosofie to je prachbída.

Naproti tomu jsou jiní fyzikové, kteří začali podnikat jakousi reflexi, takovou filosofickou, nepřilíš vzdělanou, ale na vysoké úrovni, relevantní na to, že to byli fyzici. A stojí za to to číst. Třeba Heisenberga, to taky něco vyšlo v češtině. Ale byli také jiní a ještě dodnes to je třeba Weizsäcker. Nikoli ten prezident, nýbrž jeho bratr, který napsal třeba *Zahradu* a podobně. To je nesmírně zajímavé a mimochodem některé ty věci u nás vyšly, zejména v době roku 1969 ve *Tváři*. Pokud někdo z vás má pro to smysl, pro humor, vřele vám doporučuji si přečíst, ve druhém ročníku *Tváře* byla přeložena jedna jeho taková drobná práce, výklad básně *Entenpente*. Je to výklad Morgensterna. Ten vážený fyzik plný v té době světového věhlasu komentoval filosoficky Morgensterna, jeho *Entenpente*, jestli to znáte nebo ne. To je báseň, která má umělá slova, jako *Entenpente* v nadpisu, a nedává smysl. A on to tam interpretuje, co to znamená, tahle ta báseň, která nemá slova, nýbrž nám neznámé termíny. Je to neobyčejně vtipně uděláno a dokazuje to, jak širokého rozhledu tento fyzik byl. Jeho knížky stojí za to číst i pro filosofa, je to poměrně náročné.

Tedy tady vidíme, že jsou ty možnosti různé, ale že právě ta fyzika cítila, nebo fyzikové v té nejnovější době cítili jakousi vnitřní potřebu provádět filosofickou reflexi. A že si vybudovali jakési předpoklady a většina z nich neměla ty předpoklady. Sháněli je u kolegů a nebo si to vymýšleli sami na základě jakési omezené četby. Tedy na tom je vidět, že něco z toho je pravda, i když to říkají někteří filosofové, že ta doba filosofie zase nadchází. Že filosofie tedy bude zapotřebí. Nikoliv že je konec filosofie, nýbrž naopak, že to je konec nějaké etapy filosofické a že přichází etapa nová.

Na tohle bych navázal ve vztahu k tomu, co už jsme si říkali, co jsme si líčili o tom rozdělení pojmů a intencionálních předmětů a podobně. To, co Husserl ukázal, co odhalil v těch *Logische Untersuchungen*. Totiž, že musíme rozlišovat intencionální předměty nebo objekty, on sám nepoužívá trvale toho slova objekt, někdy taky říká *Gegenstand*. Na tom se dá demonstrovat, co se to děje v naší době filosoficky. Zejména ne co se to děje v tom takovém pozitivistickém smyslu, nýbrž co se děje a co se jakoby chystá dít. To patří vždycky ke vztahu k celku, pro filosofii znamená také nejen vztah k veškerenstvu... *hic et nunc*, v té chvíli, my musíme ten vztah k minulosti veškerenstva a budoucnost veškerenstva, to tam patří k tomu celku. Celek vždycky je v čase, celek veškerenstva tím spíš je v čase. Tudíž filosof musí jaksí zejména dneska zdůrazňovat tu budoucnost, která přichází. To je mimochodem téma, kterému se také budeme věnovat. Co to je, že budoucnost přichází? Už jsme si to také naznačili na tom spádu času, ale budeme se tím muset také zevrubněji zabývat.

To, že mluví Husserl, aniž by chtěl, aniž by to tím mínil, že mluví o intencionálním předmětu, respektive objektu, můžeme chápat jako jakési znamení. Podobně jako když dítě má červenou tvář, červené čelo a potí se, že to je znamení, že má asi horečku a horečka je znamení, že je nemocné. Tak tady jde prostě o to, že toho použije, třeba to tak nemínil, třeba ten záměr neměl, že použil toho slova předmět, to můžeme vzít na něco podobného jako počet stupňů na teploměru. Řekl předmět a my toho slova můžeme použít, můžeme ho zatížit daleko víc, než původně Husserl měl na mysli. A budeme tedy mluvit v tomto smyslu o tradici myšlení, které když něco chce přesně myslet, tak si vytvoří, konstituuje, ustaví příslušný intencionální předmět.

A teď důležité je, že prostřednictvím, prizmatem té dvojice, pojem – intencionální předmět, že prizmatem tohoto umělého výtvaru myšlenkového se pak dívá, a to myšlenkově dívá, svýma očima jenom, se dívá na skutečnost. Že tu skutečnost chce chápat na základě toho konstrukt, který si vytvoří ze svých vlastních prostředků. Jestliže to děláme ve všech případech a vůbec se nestaráme o to, zda to je přiměřené, tak to může zároveň ukazovat jakési omezení, respektive omezenost celé dosavadní filosofické tradice. Od samého počátku tato tradice je poznamenána tím zpředměťováním všeho, co chceme mýnit. Co chceme myslet. Všechno míníme, jako by to byl předmět. Ale teď zároveň jsou nějaké skutečnosti, které předměty nejsou a jako předměty nemohou být míněny. My jsme si už uváděli tady, že zejména to je subjekt, já. Subjekt *ex definitione non-objekt*.

A teď je otázka, jakým způsobem můžeme subjekt mýnit? Když z něho nesmíme udělat intencionální objekt. Jak ho budeme mýnit? Pojmově potřebujeme. My se nebudeme vracet k narativitě, nebudeme se vracet k mýtu, nejde nám o žádnou remytizaci, nebudeme si říkat, že návrat k buddhismu nebo já nevím k čemu nebo k nějaké józe. Prostě my potřebujeme tu pojmovost, tu přesnost pojmového myšlení. Jenomže my nepotřebujeme, musíme nějakým způsobem se osvobodit od té tradice, která všechny pojmy spojuje nerozlučně s intencionálními předměty, to znamená s tím zpředměťováním.

Jiným takovým příkladem jsme si uváděli, že je třeba svět. Svět nemůžeme myslet jako předmět. Je toho mnoho jiného, co můžeme, já si myslím, že jsem neřekl jednu věc, která to připomíná jako doklad, že to není nějaká moje libůstka, že těch filosofů, kteří na tohleto poukazují, je celá řada a je možno na ně navázat. Je příklad třeba Jasperse, který mluví o, myslím, že jsem o tom se nezmiňoval, tak teď mě to napadlo, takzvané periechontologii. Je to navázání na termín, který se najde u Herakleita a ještě u některých dalších filosofů. *Periechein*. Čili to není odvozeno od ontologie, nýbrž *periechon*. *Periechein* je *echein* je držet a *peri* je okolo. Čili buď to, co držím okolo, ale to dost dobře nedává smysl v tomto smyslu, je to, čím jsem držen. Tím, co je okolo a čím jsem držen. To je ten *periechon*. A *periechon* je to, co je okolovné a co mě drží. To je *periechon*. A tedy když tam dáme tu logii, tak periechontologie. Nemá to, není to odvozeno od ontologie, nýbrž od *periechein*.

To je, on ukazuje, že my jsme ve světě, ale nejenom ve světě, v mnoha strukturách, které jsou kolem nás a kterými jsme drženi. Poněmčuje to, nezůstává jenom, ten termín se neujal. Kromě Jasperse už nikdo ho neužívá, tu periechontologii, leda když se píše o Jaspersovi, tak se to slovo znova vytane. Neujalo se to slovo, ovšem nemáme jiné, nemáme lepší. Ale naproti tomu se ujal slovo, které představuje jakousi německou alternativu a to říká tomu *das Umgreifende*. To, co nás obklopuje nebo obchvacuje, *greifen*. To je jako *Begriff*. Mimochodem o tom jsem tam asi taky ještě nemluvil, k té tradici toho zpředměťování náleží také jakési násilí. Je zvláštní, že ve všech jazycích po vzoru Řeků a zejména potom po vzoru latiníků to, o čem hovoříme jako o pojmovém myšlení, má v sobě jakousi násilnickou teorii, je spojeno s násilnickou terminologií. Pojem, čeština, to je „pojmutí“, což je blízké „zajmout“, „jmouti“ něco. Uchopit, chápání, to je uchopit. Zmocnit se toho. To je zvláštní věc, ale to není specialita česká. V němčině je to ten *Begriff*, což je *begreifen* a *greifen* je sáhnout po něčem, uchopit něco. To je pak *ergreifen*, uchopení.

Podobně je to v latině *concipio*, *koncept*, *conceptio*, to je od *capio*. A to je zase chytám. Uchopuju něco. *Capere*. *Capere* je uchopit, chytat. Všude tam je taková zvláštní představa, jakási atmosféra takového násilného aktu, kterým se zmocňuju té skutečnosti. To tam všude je ve všech těch jazycích a tohleto je něco, co musíme podrobit kritice. To platí jenom o těch věcech, o předmětech mrtvých, ale my nemůžeme tohleto aplikovat všeobecně. A zejména to nesmíme aplikovat na člověka. Myslet druhého nemůže znamenat ho uchopit, zmocnit se ho.

Já jsem vám dal minule za úkol, abyste trochu přemýšleli o tom, co to je ta reflexe. Doufám, že jste ještě pamatovali. Teď se k tomu dostáváme. Reflexe je něco, co nám dovolí už z jazyka se vymknout tomuhle násilnickému přístupu ke skutečnosti. A to proto, že každá reflexe je reflexí nějaké akce, nějaké aktivity.

Aktivita jde ven od nás, z nás ke světu kolem, k těm předmětům. Aktivita vždycky znamená zásah do světa kolem nás. Reflexe ale není zásah do světa kolem nás, reflexe je podrobení přezkoumání a kontrole toho, co jsme udělali při té akci. Akce nám sice dovoluje zasáhnout do světa kolem nás, ale my nerozumíme dost dobře tomu, co jsme udělali, když nerozumíme tomu, co bylo důsledkem naší akce. To, co jsme jako výsledek té aktivity udělali, tomu nemůžeme rozumět, když jsme neanalyzovali nejdřív, co jsme udělali v tom svém dělání. My musíme tu svou aktivitu, o které víme, analyzovat, abychom se dostali k tomu, co nevíme, co je někde na konci té naší akce, ale o čem nevíme. My to musíme nejprve interpretovat.

Příklad, myslím, že jsem tady jednou uváděl v jiné souvislosti, teď to bude důkladnější, takže to mohu zopakovat. Když něco dělám na vypínači a vyrazím pojistky, tak doufejme, že jenom v bytě, abych dalším šťouráním nevyrazil pojistky v celém domě nebo v celém bloku, musím si teď pustit znova jakýsi film: Co jsem to vlastně udělal? Tam jsou důležitá fakta. V duchu zopakovat, co jsem udělal, čeho jsem se dotkl a v kterém momentě jsem vyrazil ty pojistky. Velmi často to nevíme. Už to nedovedeme rekonstruovat. Ale když to nedovedeme, tak to znamená, že příště můžeme tu chybu udělat znova. My si musíme uvědomit, případně novým experimentem – zapojíme pojistky a znova zašťouráme – a teď už dáváme pozor. A nakonec zjistíme, čeho se nesmíme dotýkat. Jakou chybu jsme udělali. A teprve potom něco víme o tom vypínači. Vidíme něco, ale vůbec nevíme, jak to tam funguje. My to zjistíme teprve, když do toho šťouráme. Jenomže my do toho musíme šťourat tak, že musíme vědět, co děláme, abychom věděli, co jsme udělali.

Toto je základem experimentu. Experiment ve vědě spočívá v tom, že různé věci děláme tak, že si přesně uděláme plán toho, co uděláme, abychom věděli, co jsme udělali, abychom co nejpresněji věděli, co jsme udělali. Děláme ten experiment ne proto, abychom zopakovali to, co už stejně víme, jak dopadne, nýbrž právě chceme vidět: i když přesně víme, co uděláme, chceme vědět, co jsme to

vlastně udělali. Co jsme nevěděli předem, že uděláme. To je experiment. My víme co nejpřesněji, co děláme, abychom zjistili, co to udělá. Tomu tak říkáme „co to udělá“, de facto to taky my způsobíme, jenomže nejenom my, ale vždycky ještě ty okolnosti, všelijaké podmínky a tak dále.

Čili experiment je určitá aktivita, která je pod přísnou kontrolou našeho vědomí, aby nám to dovolilo naprosto přesně kontrolovat to, co děláme. A ten experiment podnikáme proto, abychom zjistili, k jakému výsledku dojdeme, aniž bychom mohli ten výsledek předem odhadnout. Pokud je možno ho odhadnout, pak ten experiment je zbytečný. Nebo má smysl jedině jako doklad toho, co jsme vypočítali předem. Což se velmi často děje v organické chemii, kde nejdřív se to vypočítá všechno pomocí počítačů, dokonce velmi komplikovaně, a pak se to jenom aplikuje a zjistí se, že opravdu dosáhneme té sloučeniny s takovými a takovými vlastnostmi, jak jsme potřebovali. Třeba aby měla takovou a takovou vodivost. To se dá vypočítat předem. Čili my nejdřív přesně vypočítáme a pak si to jenom ověříme. Někdy ale skutečně ten výsledek je důležitý, protože my to předem nemůžeme nebo nedovedeme vypočítat.

Něco takového dělá filosofie ovšem pořád. Koneckonců filosofie je experimentální disciplína, myšlenková sice, ale je experimentální. To jest, kdo neexperimentuje, není filosof. To je prostě popularizátor nebo člověk, který reprodukuje určité filosofické názory. Ale není to člověk, který filosofuje. Filosofovat znamená dělat myšlenkové experimenty. Kde zkoušíme, k čemu nás to dovede. My sledujeme myšlenku a nevíme přesně, k jakému konci ta myšlenka nás dovede. Toto je filosofování.

Proto také filosofie není vědění. Filosofie je určitý myšlenkový postup, kterým právě odhalujeme, kam které myšlenky vedou. A teprve potom, když to zjistíme, ty vzdálenější až ty nejvzdálenější důsledky určité teorie, určitého konceptu, určitého východiska filosofické koncepce, teprve když k tomuto dojdeme až k těm koncům, tak můžeme tu myšlenku vyhodnotit, jestli ji bereme, nebo nebereme. Ta je vymyšlená na zdařbůh. Nebo ne na zdařbůh, pokud jsme už jistým školením prošli, je zčásti – stejně jako v experimentu není na zdařbůh, nýbrž musíme vědět, co děláme – je zčásti dobře promyšlená, ale je to zkouška a omyl. Nevíme, kam to dojde. Filosofie v žádném případě se nemůže držet pouhých dedukcí. Je to induktivní, a tedy experimentální myšlenková disciplína.

Jednou ze základních metod experimentu ve filosofii je právě ta reflexe. My jsme si minule na závěr řekli cosi velmi lapidárního, až příliš se zdá zjednodušujícího, totiž že k reflexi patří – jestliže to je pravá reflexe – jakoby odstoupit od akce, ačkoliv je sama také akcí, a vrátit se k nějaké akci, která byla provedena, aby ji zpřítomnila ve vědomí. Takže potřebuje od té akce, která je podrobena té reflexi, odstup.

A důležité je to, co jsme si říkali, jenom to znova připomínám: budeme zásadně trvat na tom, že reflexi můžeme podrobit jenom své akce. Eventuálně akce těch druhých, které bereme jako své.

My si to musíme zpřítomnit jako své. Jinak není možno reflektovat nějaký stav, nějakou věc. To slovo je pak použito jako zrcadlo, odrážet něco, to je nesmysl. Nemohu reflektovat stav věcí, mohu reflektovat jenom svůj vztah ke stavu věcí. Toto bude naše východisko. Prosím, abyste to přijali, jinak to slovo má úplně jiný význam a s tím se nedá pracovat. Aspoň ne v tom smyslu, jak my budeme.

Čili podmínkou je, že reflexe je vždycky akce, která se vztahuje k nějaké jiné akci. A tou jinou akcí může být buď nějaká praktická aktivita, nebo to může být také jiná reflexe. Poněvadž reflexe je také akce, tak také můžeme reflexi podrobit jiné reflexi. Tohleto na první pohled může jít do nekonečna. Poněvadž každou další reflexi můžeme podrobit znova reflexi a tak dále. Jenže má to své meze v tom, že my ve svém vědomí můžeme udržet maximálně dvě, tři roviny reflexe. Tři roviny reflexe je

schopen udržet každý člověk, který se k tomu trošičku přivede. Většinou si to neuvědomuje, že to dělá, ale když se k tomu přivede, tak to může udělat vědomě.

Příklad je už z řeckého starověku, když si přečtete třeba argumentaci Sokratovu před soudem. On se tam pokouší vyložit, proč na něj občané Athén mají pífkou. A vykládá to, jak ten jeho přítel šel do věštírny a položil tam otázku, je-li někdo moudřejší než Sokrates. Odpověď zněla, že nikoliv, a pak přišel a rozhlásil to po celých Athénách. To samozřejmě, v Athénách bylo něco podobného jako v Čechách, kdyby náhodou začal někdo rozhlašovat o někom druhém, že není nikdo moudřejší než on, tak by povstal les dobrovolníků, kteří by chtěli dokázat, že to je blbec. Tedy po téhle stránce vystihl cosi podstatného.

A teď říká: „No jo, jenže on byl obžalován z toho, že ruší státní náboženství a druhá obžaloba byla, že kazí mládež.“ Že nevěří nebo popírá státní bohy. To byla státní věštírna, Delfy. Byla považována za státní záležitost, to byla instituce. Kdyby Sokrates řekl: „Ale jděte, to je blbost, samozřejmě že nejsem, je mnoho moudřejších,“ tak by doložil, že ruší výrok věstkyně, státní věštírny. Musel to podržet. Ale tím, že to držel, musel to nějak interpretovat tak, aby to bylo přijatelné pro ty ostatní. Na tom vidíme, že jistá taková schopnost oportunního výkladu je také pro filozofa nezbytná. Jen nesmí uhnout od podstatných věcí. Ale trochu se přiblížit, trochu usnadnit přijetí filozofie pro ty nefilozofy, to je potřeba udělat s porozuměním těm lidem. Ne jenom provokovat.

Provokovat může politiky, to dělal Sokrates, nebo všelijaké jiné odborníky, ale nemá cenu provokovat obyčejné občany. Bohužel to udělal Sokrates taky. Když ho odsoudili a byl shledán vinným, tak tam měl právo navrhnout si trest. To neznamenal, že bude přijat. Ale navrhl si trest proto, aby ukázal, že přijal to rozhodnutí, že je vinen. To byla docela zajímavá věc, myslím, že by nebylo špatné zavést také v současném evropském zákonodárství, že by se to takhle rozdělilo mezi tím shledán vinným a pak by nebyl předem dán trest podle nějakého paragrafu, ale on by si sám navrhl a tím by vyjádřil – dneska spousta odsouzených je přesvědčena, že jsou nevinní – dát možnost, aby ten trest přijal. To je strašně důležité z lidského hlediska. Přiznat vinu, přijmout trest. To bylo docela humánní opatření.

A Sokrates, když si měl navrhnout trest, tak si navrhl státní vyznamenání. Doživotní pobyt v Prytaneiu, což bylo něco jako Dobříš, se zaopatřením a vším všudy. Dostávali se tam heróové, vítězové z olympiád a vojevůdci, kteří vyhráli bitvy, tak to si navrhl. A potom řekl: „No ale, kdyby jako tohle bylo moc, tak si navrhuji to, co bych mohl zaplatit.“ Že sice nemá žádný prachy, ale že přátelé mu řekli, že to za něj zaplatí. Tak to takhle přednesl.

Když to pak dopadlo, jak to dopadlo, tak se dá říct, že on vlastně zavinil to, že musel pak, že byl odsouzen k vypití poháru s bolehlavem. Protože ten rozdíl byl velmi malý. A zcela určitě, kdyby Sokrates takhle neprovokoval, tak by dostal nějaký menší trest. To už posuzovalo mnoho jiných pozdějších filozofů a můžete si to najít třeba v Dějinách filozofie Hegelových, který to vysloveně vyčítá Sokratovi, že tam provokoval. Ovšem zároveň konstatuje, že tím se zachoval jako filozof. Protože když filozof není odsouzen, tak se stalo něco špatně. Tak je to povážlivé. Zajímavý je, že Hegelovi nevadilo, že on sám odsouzen nikdy nebyl, že dělal všecko pro to, aby nebyl. Ale nicméně takhle to je.

Hegel v Dějinách filozofie se k tomu taky vyjadřuje a s takovou troškou až ošklivosti říká: „Co to ten Sokrates tak prováděl, tohle se nedělá, provokovat obyčejné lidi takovýmhle způsobem.“ Že si člověk musí vybrat, koho provokuje, ale ne prostě provokovat všechny šmahem. A tohleto bylo prostě provokování do nebe volající. Přečtěte si, pokud, ono je to česky, i ten Hegel vyšel v Akademii česky, ty tři svazky, že jo, hlavně o tu starou filozofii.

Filozof je vždycky nějakým způsobem na štorc té situaci, ve které je, ovšem je vždycky třeba zvážit v čem ano, v čem ne a proč.

A vůči komu? Ten filozof do jisté míry vždycky musí také být vstřícný vůči lidem. Zejména vůči lidem prostým, kteří mají dojem, že ta filozofie na nic není, tak nemá smysl jimi pohrdat a říkat, že to je *profanum vulgus*, jak jeden římský básník: *Odi profanum vulgus*. Hnusí se mi, nenávidím ten bezbožný dav, *profanum*, ten bezbožný, ten nanicovatý. Tohle není přípustné pro filozofa. Může nadávat lidem, kteří na učitelově úrovni jsou, tam je to v pořádku, ale ne se distancovat vůči všem. Tohle filozofii je vždycky jakýsi nebezpečí, že už svým takovým postojem odstupem od všeho se staví na nějaký piedestal, staví na nějakou božskou pozici, z které jenom pozoruje a na to všechno jenom nadává, jenom se od toho distancuje. To je nebezpečí, tohle filozofie nikdy nesmí dělat.

Filozofie se vždycky musí snažit pro určité lidi to říct tak, aby to mohli spolknout, aby to mohli vzít. Filozofie do jisté míry musí taky být schopná říct něco tak obvykle lidsky moudrého. Ne jenom zůstat na té úrovni té naprosto abstraktní, od všeho abstrahující pouhé spekulace. To je nezbytné dělat pracovně filozoficky. Bez toho filozofie nemůže být, jinak je to jenom taková moudra horníkovská, to nejde. To musí být promyšlené, ale výsledek se musí dát tak, aby tomu mohli lidi rozumět. Ten požadavek takové srozumitelnosti, takové lidskosti toho, co řeknou, je pro filozofy závazný.

Ovšem to je jenom ta jedna stránka, ta druhá stránka je, že to musí být promyšlené. To znamená, že to nemůže být jenom tak, jako padají drobtý od stolu pánů a štěňata se tím přiživují, jak to máme v evangeliu, tak to nemůže být. Prostě to nejsou drobtý. To jsou výsledky velmi tvrdé práce. To jsou pilule, takřkajíc, ne drobtý. To je potřeba důkladně vždycky promyslet, jak to říct, aby to tam všechno bylo. To nestačí jenom přibližně. Proto to mohou dělat jenom právě ti, co jsou v té filozofii nejdůkladnější, kteří to mají nejdůkladněji rozmyšleno. Ne každý má právo popularizovat ve filozofii. Bohužel to tak vypadá, že právě třeba v našich časopisech, dokonce v takových, jako jsou Literární noviny, o tom Černém kocourovi jsem pořád sliboval, že o tom promluví, takže tam lidi, který čuchli k filozofii, už si myslí, že můžou o tom psát články. To je teda opravdu na pováženou. Redaktoři by měli vědět, i když sami filozofii nerozumějí, že by tam takovýhle lidi neměli dávat. I když to umí napsat, tak ať píše o něčem jiném, ať píše o kočkách normálních a ne na Černých kocourech, aby předváděl, co to je filozofie nebo není.

Když o tom nic neví a navíc si o tom nic nepřečetl a vymýšlí si tam věci a teď lidi právě, který o tom taky nic nevědí, si to přečtou a berou to, pokud tam je nějaká informace. On samozřejmě už ví, když on tam něco formuluje, tak si vezmou distanc a o tom některé věci říká jako faktum a lidi to berou jako hotovou věc. A ono to není. A teď hádejte se se všema těma blbama, který takovýhle věci dělají, na to by člověk nemusel už nic jiného v životě dělat, na všechno odpovídat. Čili odpovídá se zase jenom tam, kde to za to stojí, a to znamená, že to zůstává bez odpovědi a tak dále. Je to obrovské problém a je to odpovědnost redaktorů, aby trochu na to dohlídli. Když na to nedohlídnou, no tak se pak ten časopis upadá, stává se takovým bulvárem, byť intelektuálním bulvárem. Je to skandál, co se děje. Tedy ale když ten filozof to musí důkladně promyslet, než přejde k té popularizaci, tak my se teď budeme muset zabývat tím, co to znamená to důkladné promýšlení. Tam hraje velkou roli právě ta reflexe.

My jsme si tedy minule říkali, doufám, že jste to pustili z hlavy, co to je ten akt reflexe, když k němu patří odstup od sebe a zároveň znovu přístup k sobě. My jsme si říkali, že fyzicky to není možné. Když bych vám řekl, abyste se fyzicky od sebe odstoupili, tak to nemůžete udělat, protože pokud zůstanete vsedě, tak nemůžete od sebe odstoupit, pokud vstanete, tak sice jste odstoupili, ale ne od sebe, poněvadž už teď stojíte a nemůžete se k sobě vrátit, nýbrž můžete se vrátit jenom na prázdné sedadlo. V myšlení tomu tak není, tam skutečně odstup od sebe a návrat k sobě je možný a musíme tomu rozumět ne takhle jenom slovně, musíme tomu rozumět v hlubším smyslu. To jest, že člověk je schopen, a díky pojmům a pojmovému myšlení a tak dále, v té době předpojmové to bylo jenom vzácně možné a my máme doklady jenom z izraelské tradice a trochu z té staroíránské, tam jsou

náznaky. Nikde jinde nic takového zatím nebylo nalezeno, možná že bude nalezeno, ale zatím nevíme, co by se dalo uvést v souvislost.

Tedy je to cosi velice evropského, tohle, a zejména masově je to cosi velice evropského a souvisí to s křesťanstvím jako vůbec celá Evropa a bez křesťanství je to nemyslitelné, i když tím zase zároveň to dostává nové ingredience, které jsou nejednou taky problematické. Znamená to jakousi změnu smýšlení. Vy nahlédnete, že to, co jste dosud mysleli, nejenom dělali, to je jednoduché, poněvadž když něco děláte, tak ta akce skončí. A když myslíte, tak myslíte pořád vždycky v nějaké rovině stejným způsobem. I když myslíte na něco nového, v nových kontextech, tak vždycky nějak tam v tom myšlení je cosi spjato s vámi samotnými. To je můj názor, říkáme. To jsou moje výchozí pozice. To souvisí s námi tak, že kdyby toho nebylo, jako by nebylo nás. My jsme právě proto my, protože to držíme. Takhle to chápeme. A teď jde o to i tohleto to pevné, co držíme a to, co jsme, zpochybnit. To postavit pod otázku. To jest sami na sebe se podívat jakoby z perspektivy někoho druhého. To není tak nesmyslné, jak by se zdálo, protože my dokonce nejdřív musíme být někým viděni, abychom byli schopni sami sebe vidět. Stačí pozorovat, jak se vyvíjí normální dítě. Dítě vlastně není schopno samo o sobě uvažovat. Děti o sobě velmi často mluví ve třetí osobě, protože si rodiče neuvědomují, že mají identitu.

Jedním způsobem říkají: „Karlíčku, co to zas děláš?“ A Karlíček řekne: „Karlíček čůrá.“ On o sobě mluví ve třetí osobě. Jsou děti – já jsem zažil pětiletého kluka, který bezvadně mluvil a stále ještě o sobě mluvil ve třetí osobě.

Tedy to, že člověk převezme sám sebe jako svůj úkol, že o sobě nemluví jako o něčem nebo o někom jiném, ale prostě ztotožní se sám se sebou, to je něco, k čemu dítě musí dospět. To není samozřejmé. A tohle mu usnadňují ti druzí, kteří to dítě berou jako někoho. On se to nejdřív učí tak, že jak ho ti druzí berou jako třetí osobu, tak on sám sebe bere jako třetí osobu. To je první krok k sobě, když o sobě mluví. Jenomže on si stále ještě neuvědomoval, že když mluví o sobě, vlastně nemůže mluvit jakoby z nějaké jiné pozice. Že musí dospět k tomu, že s touto pozicí se on sám ztotožní, že se s ní smíří, což není jednoduché.

Tohleto nebylo zejména jednoduché pro archaické lidi. A taky všichni víme, že oni dostávali sami sebe, svou identitu, teprve v poměrně vysokém věku. To bylo teprve tou iniciací, když dostali jméno. Teprve s tím jménem dostali identitu. Do té doby prostě byli jenom taková generace těch dětí. Všichni. Tam nebyly žádné podstatné rozdíly. Ten podstatný rozdíl byl ustaven a upevněn teprve tou iniciací, tím zasvěcením a tím, že převzal – za určitých okolností, které byly dosti výrazné a většinou také spojené s bolestí, že musel něco vydržet – teprve tím se stal sám sebou. A to uprostřed společnosti. Nemůže se nikdo stát sám sebou sám.

Vždycky to musí být uprostřed společnosti, zároveň když ho ti druzí tak berou. Čili na tom vidíme, že ten odstup od sebe vlastně není taková primární věc. Ten první problém byl, jak se stát sám sebou. Ten člověk se stává člověkem – nejdřív jako dítě a pomalu rostoucí dítě – se stává sám sebou teprve druhotně. Nejdřív je tím druhým pro ty druhé.

Ale jakmile se jednou stane sám sebou, tak je nebezpečí, že zůstane zajatcem sebe samého. Že si bude tak fandit, že už nebude schopen opustit svou subjektivitu. On se vždycky bude vidět v lepším světle. A to je velikánské nebezpečí. Velikánské nebezpečí spojené s tím stáváním se sebou. A proto tam patří potom ten další krok, který znamená jakousi základní, podstatně novou změnu, kdy člověk nemá ten svůj původní odstup od sebe, z kterého se teprve sám sebou musí stávat, nýbrž už sám sebou jakoby je a teď musí od sebe získávat odstup, aby se stal něčím jiným, něčím novým.

Protože člověk je, jak jsme si řekli, především to, co není. Člověk je bytost, která víc než kterákoliv jiná bytost je tím, čím není, čím ještě není a čím třeba ani nebude, čím má být. A to je na něm. Zda se k sobě přizná a udělá všechno ze všech sil pro to, aby se sám sebou stal. A to stát se sám sebou neznamená vrátit se k něčemu původnímu, nýbrž jít k něčemu, co tu ještě nikdy nebylo. To je stát se sám sebou. To neznamená vynášet nějakou...